

BOSNA I HERCEGOVINA

IZVJEŠTAJ O STANJU LJUDSKIH PRAVA U 2015. GODINI

SAŽETAK

Bosna i Hercegovina (BiH) je demokratska republika sa dvodomnim parlamentom. Mnoge funkcije vlasti su u nadležnosti dva entiteta unutar države, Federacije i Republike Srpske (RS), kao i Brčko Distrikta, autonomne administrativne jedinica pod suverenitetom BiH. Opći okvirni sporazum za mir (Daytonski sporazum) iz 1995. godine, kojim je okončan rat u BiH od 1992. do 1995. godine, pruža ustavni okvir za strukture vlasti, dok su u drugim dijelovima Sporazuma utvrđene obaveze vlasti da štite ljudska prava, kao što je pravo izbjeglica i osoba raseljenih u toku rata da se vrate u svoje prijeratne domove. Daytonskim sporazumom je također uspostavljena funkcija visokog predstavnika koji ima ovlasti da proglašava zakone i da smjenjuje nositelje javnih funkcija. U zemlji su održani opći izbori u oktobru 2014. godine. U svom finalnom izvještaju je Ured za demokratske institucije i ljudska prava pri Organizaciji za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE/ODIHR) naveo da su izbori održani u pravičnoj i demokratskoj atmosferi, ali i brojne prijave neregularnosti u toku postupka brojanja glasova. Organi civilnih vlasti ponekad nisu obavljali djelotvornu koordinaciju i održavali jasnu podjelu nadležnosti i poslova među agencijama za provođenje zakona i snagama sigurnosti, posebno tokom komemoracije povodom dvadesete godišnjice genocida u Srebrenici 11. jula, kada su protestanti napali Premijera Srbije.

Korupcija vlasti ostala je jedan od najozbiljnih problema u zemlji, koja je dovela do kontinuirane političke i ekonomske stagnacije. Neki politički lideri su manipulirali duboko ukorijenjenim etničkim podjelama čime su oslabili demokratiju i upravu, podriivali vladavinu prava, poticali diskriminaciju u većini aspekata svakodnevnog života, iskrivljavali smisao javnog diskursa u medijima i ometali povratak osoba raseljenih u toku sukoba 1992-1995. Uznemiravanjem i zastrašivanjem novinara i pripadnika civilnog društva ograničen je pristup javnosti tačnim informacijama i odgovornost političkih lidera prema javnosti.

Među drugim problemima vezanim za poštivanje ljudskih prava su stradanja od kopnenih mina sa smrtnim ishodom, primjeri lošeg postupanja policije prema civilima, posebno prema osumnjičenima u toku ispitivanja, teški uvjeti u kazneno-popravnim ustanovama i pritvorskim jedinicama, fizičko zlostavljanje zatvorenika i pritvorenika, propusti policije da osobe lišene slobode upoznaju s njihovim pravima ili da im omoguće efektivan pristup pravnom zastupniku prije ispitivanja, nevraćanje imovine vjerskim zajednicama od strane vlasti, vjerska neprijateljstva u društvu, uključujući i vandalizam, nedovoljna zastupljenost manjina u političkom životu, odbijanje pristupa javnosti informacijama u posjedu organa vlasti, diskriminacija i nasilje nad ženama i pripadnicima manjina, trgovina ljudima radi seksualne eksploatacije i prisilnog rada, diskriminacija osoba sa invaliditetom, diskriminacija i nasilje nad lezbijskim, gay, biseksualnim, transrodnim i interspolnim (LGBTI) osobama i ograničavanje prava na zapošljavanje.

Jedinice u oba entiteta i u Brčko Distriktu su vodile istrage po pritužbama o nezakonitom postupanja pripadnike policije, izricale su sankcije u upravnom postupku i predmete s elementima krivičnog djela dostavljale nadležnim tužilaštvima na dalje postupanje. Te jedinice su općenito bile djelotvorne i nema izvještaja o tome da je u toku prvih devet mjeseci izvještajne godine bilo koji slučaj prošao nekažnjeno.

Dio 1. Poštivanje integriteta osoba, uključujući i zabranu sljedećeg:

a. Samovoljno ili nezakonito oduzimanje života

Nije bilo izvještaja o tome da su vlasti ili njihovi izvršitelji počinili samovoljno ili nezakonito oduzimanje života.

Uprkos domaćim i međunarodnim nastojanjima da se krivično procesuiraju predmeti ratnih zločina, veliki broj počinitelja ratnih zločina na nižim nivoima i dalje je nekažnjen, među njima i oni koji su odgovorni za ubistvo oko 8.000 osoba u genocidu u Srebrenici, kao i oni koji su odgovorni za oko 8.000 drugih osoba koje se vode kao nestale i za koje se pretpostavlja da su ubijene u toku rata od 1992. do 1995. godine. Nadležni organi nisu istražili niti procesuirali brojne slučajeve seksualnog nasilja počinjenog tokom rata.

Prema mišljenju OSCE-a, u toku godine je došlo do znatnog zastoja u procesuiranju predmeta ratnih zločina, prije svega zbog internih političkih nesuglasica oko reformi sektora pravosuđa postavljenih kao preduvjet, zatim zbog zastoja u finansiranju rada i kadrovske pojačanja od strane EU i opće neefikasnosti u radu. Sve ovo je dovelo do dugotrajnih sudskih postupaka i odugovlačenja, nepostojanja svjedoka i osumnjičenih te zatvaranja predmeta usljed nedostatka dokaza.

Do novembra 2015. godine dogodio se jedan nesretni slučaj prouzročen kopnenim minama u kojem je život izgubila jedna osoba, dok je u toku 2014. godine smrtno stradalo preko šest osoba. U zemlji postoji strategija protuminskog djelovanja, ali je velikim dijelom ostala bez finansijske podrške. Prema podacima Centra za uklanjanje mina BiH, do augusta je još uvijek postojalo preko 9.185 aktivnih minskih polja (prema procjenama, sa oko 120.000 eksplozivnih sredstava) koji, prema procjenama, predstavljaju opasnost za 540.000 stanovnika širom zemlje. U mnogim slučajevima je prisustvo kopnenih mina usporilo povratak interno raseljenih osoba i ekshumacije iz masovnih grobnica.

b. Nestanak

Nije zabilježen niti jedan slučaj politički motiviranog nestanka.

c. Mučenje i drugo okrutno, nehumano ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

Zakonom su zabranjene takve prakse i nije bilo zabilježenih slučajeva u prvih 10 mjeseci izvještajne godine. Istovremeno, nije bilo konkretnih indicija da osobe lišene slobode nisu više izložene praksi ozbiljnog zlostavljanja koja je prijavljena u prethodnim godinama.

U izvještaju iz 2013. godine o obilasku zatvora i pritvorskih jedinica u 2012. godini, Komitet Vijeća Evrope za prevenciju mučenja (CPT) je izvijestio o brojnim vjerodostojnim navodima o teškom fizičkom zlostavljanju, uključujući i korištenje aparata za proizvodnju električnih šokova u toku ispitivanja takve težine da predstavljaju mučenje. Većina navoda o zlostavljanju se dešavala u fazama ispitivanja u kojima je policija RS-a nastojala iznuditi priznanje. U svom odgovoru CPT-u, Vlada RS-a je navela da je provela internu istragu takvih navoda. Međutim, nema izvještaja o tome da su nadležni organi krivično gonili ili preduzeli disciplinske mjere u slučajevima zlostavljanja koje je identificirao CPT. U februaru 2014. godine je Amnesty International izvijestio da je policija nepropisno postupala s najmanje 12 osoba lišenih slobode nakon sukoba policije i demonstranata.

Uvjeti u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Uvjeti u zatvorima i protvorskim jedinicama u zemlji su i dalje teški i ponekad opasni po život, u kojima su zdravstvena zaštita i sanitarni uvjeti generalno neadekvatni. Dok zatvorenici imaju adekvatan pristup hrani, neki od njih su se žalili na kvalitet hrane. Niti jedna kazneno-popravna ustanova nije prilagođena osobama s invaliditetom.

Fizički uvjeti: Vlasti su izvijestile o jednoj kazneno-popravnoj ustanovi s prenatrpanim smještajnim kapacitetima, što je napredak koji su vlasti pripisale većem korištenju alternativnog načina izvršenja krivičnih sankcija. Samo je zatvor u Busovači (u Federaciji) i dalje prenatrpan sa 140 zatvorenika, dok je smještajni kapacitet ove kazneno-popravne ustanove 80 kreveta. Mentalno oboljeli osuđenici i dalje služe kaznu zatvora u zatvoru u Zenici čije su uvjete međunarodni promatrači opisali kao vrlo loše. Prema podacima do novembra, nije zabilježen niti jedan smrtni slučaj među zatvorenicima.

Uprava: Nadležni organi su generalno istražili vjerodostojne navode o nehumanim uvjetima.

Nezavisno praćenje: Vlada je dozvolila posjete nezavisnim promatračima poštivanja ljudskih prava, a predstavnicima međunarodne zajednice je obezbijedila neometan pristup svim zatvorima, pritvorskim jedinicama i zatvorenicima. Međunarodni komitet Crvenog krsta/križa i dalje ima pristup zatvorima u nadležnosti ministarstava pravde i na državnom i na entitetskom nivou.

Unapređenje: Po prvi put nadležni organi nisu izvijestili o nepodnošljivoj prenatrpanosti zatvorskih kapaciteta, što pripisuju češćem korištenju alternativnih mjera izvršenja krivičnih sankcija koje obuhvataju rad za opće dobro na slobodi, probaciju, veći iznos novčanih kazni u zamjenu za izrečenu kaznu zatvora i kućni pritvor uz mjere elektronskog nadzora. U Brčko Distriktu, Federaciji BiH i na državnom nivou se mjera rada za opće dobro primjenjuje kao vid disciplinske kazne. Do novembra RS nije primjenjivala ovu mjeru. Nadležni organi su izvijestili o smanjenom broju slučajeva nasilja u kazneno-popravnim ustanovama širom zemlje.

d. Samovoljno hapšenje i pritvaranje

Zakonom je zabranjeno samovoljno hapšenje i pritvaranje i vlasti su općenito poštivale ovu zabranu.

Uloga policijskog i sigurnosnog aparata

Prema zakonu, državne policijske agencije obuhvataju Državnu agenciju za istrage i zaštitu (SIPA), Graničnu policiju, Službu za poslove sa strancima (s djelomičnim policijskim nadležnostima) i Direkciju za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini. Ministarstva unutarnjih poslova dva entiteta (RS i Federacija), Brčko Distrikta i 10 kantona također imaju policijske nadležnosti. SIPA omogućava regionalnu saradnju u borbi protiv organiziranog kriminaliteta, trgovine ljudima, ratnih zločina i međunarodnog terorizma. Granična policija BiH je nadležna za nadzor nad državnom granicom i zadržavanje nelegalnih migranata, dok je Služba za poslove sa strancima također nadležna za traganje i praćenje legalnih i nelegalnih migracija. Direkcija za koordinaciju policijskih tijela u Bosni i Hercegovini vrši fizičko osiguranje vladinih i diplomatskih objekata i pruža osobnu zaštitu državnim zvaničnicima i stranim državljanima i diplomatama tokom posjete zemlji. Zakoni kojima su propisane nadležnosti svake policijske agencije pri vladi na državnom i entitetskom nivou i u Brčko Distriktu sadrže značajna preklapanja nadležnosti.

Vojne snage EU su nastavile pružati podršku vlastima zemlje u održavanju sigurnog i bezbjednog okruženja za stanovništvo zemlje. Štab NATO-a u Sarajevu nastavio je pomagati vlastima zemlje u provođenju reforme odbrane i u borbi protiv terorizma.

Civilne vlasti imaju efektivnu kontrolu nad snagama bezbjednosti, ali je složena struktura snaga bezbjednosti povremeno rezultirala izostankom djelotvorne koordinacije i jasne podjele nadležnosti i odgovornosti.

Nekažnjavanje je bio problem. Veliki broj počinitelja zločina u toku rata 1992.-1995. na nižim nivoima i dalje je nekažnjen, među njima i oni koji su odgovorni za ubistvo oko 8.000 osoba u genocidu u Srebrenici, kao i oni koji su odgovorni za nestanak oko 8.000 drugih osoba za koje se pretpostavlja da su ubijene u toku rata. Nadležni organi nisu istražili niti procesuirali brojne slučajeve seksualnog nasilja počinjenog tokom rata.

U svom izvještaju iz 2013. godine o obilasku zatvora i pritvorskih jedinica, CPT je naveo da su se tokom razgovora mnoge osobe žalile da nisu dobile odgovor od sudija i tužitelja na pritužbe o zlostavljanju od strane zatvorskih službenika. CPT je naveo da čak i kada su na zatvorenicima bile vidljive povrede ili kada su dale izjave s navodima o zlostavljanju, uglavnom nije bilo očiglednih reakcija od strane tužiteljstva ili suda, osim što su ponekad nalagali zdravstveni pregled, često u prisustvu službenika koji je prijavljen za nepropisno postupanje.

Bilo je prijavljenih slučajeva korupcije u policiji (vidi Dio 4). Vlada posjeduje mehanizme istrage i kažnjavanja u slučaju zloupotrebe položaja i ovlasti i koruptivnih djela, ali je politički pritisak često sprečavao korištenje tih mehanizama. Iako nije bilo izvještaja o nekažnjavanju takvih djela u toku godine, i dalje su podnošeni izvještaji o korupciji u snagama sigurnosti na državnom i entitetskom nivou. Pri svim policijskim agencijama postoje istražne jedinice unutrašnje kontrole. U toku cijele godine, uglavnom uz pomoć međunarodne zajednice, vlasti su za policijske i snage sigurnosti organizirale obuku na temu borbe protiv zloupotrebe položaja i ovlasti i korupcije i promoviranja poštivanja ljudskih prava. U toku 2014. godine su policijske agencije u BiH prijavile 454 krivična djela korupcije i podnijela prijave protiv 668 osoba. Policija je provela 12 opsežnih internih akcija protiv korupcije u periodu od januara do kraja novembra, među njima i akcije kodnog naziva Gold, Koverta i Tref dva, koje su rezultirale hapšenjem službenika Uprave za indirektno oporezivanje, Granične policije i policijskih istražitelja.

Procedure hapšenja i postupanje sa osobama lišenim slobode

Policija je generalno vršila hapšenja na osnovu naloga izdanih na temelju dovoljno dokaza ili u skladu sa zakonom. Zakonom je propisano da će organi vlasti upoznati osobe lišene slobode o optužbama za koje se sumnjiče odmah nakon što su uhapšene i da će policija osumnjičene osobe predati nadležnom tužilaštvu u roku od 24 sata od privođenja (odnosno u roku 48 sati u predmetima terorizma). Tokom ovog perioda policija može zadržati osobe lišene slobode radi istrage i obrade. Postupajući tužilac ima rok od 24 sata da osobu lišenu slobode pusti ili da od suda traži određivanje pritvora. Sud donosi rješenje u roku od naredna 24 sata. Sistem puštanja iz pritvora uz plaćanje kaucije funkcionira.

Pritvorenici imaju zakonsko pravo na advokata po svom izboru, a ako ne mogu snositi troškove zastupanja, sud im određuje advokata po službenoj dužnosti. U svom izvještaju o obilasku pritvorskih jedinica u RS-u 2012. godine CPT je naveo da organi RS-a često nisu poštivali pravo osumnjičenih na advokata i da se generalno osumnjičeni prvi put sastaju s

advokatom u vrijeme prvog pojavljivanja pred sudom te nakon dugih perioda ispitivanja uz primjenu mjera prisile. Mnoge osobe su se žalile da su advokati koji su im dodijeljeni po službenoj dužnosti šutili tokom cijelog postupka pred sudijom za prethodni postupak.

Nije bilo slučajeva držanja osumnjičenih osoba u potpunoj izolaciji, niti nezakonitog držanja u kućnom pritvoru.

e. Onemogućavanje pravičnog i javnog suđenja

Državnim ustavom je propisano pravo na pravično suđenje u krivičnopравnim i građanskopravnim postupcima, ali političke stranke i pripadnici organiziranih kriminalnih grupa su u politički osjetljivim predmetima ponekad vršili uticaj na pravosuđe i na državnom i na entitetskom nivou. Nadležni organi u nekoliko slučajeva nisu proveli sudske presude.

Sudski postupci

Prema zakonu, optuženi uživaju načelo prezumpcije nevinosti, pravo da budu odmah i detaljno upoznati s optužbama, uz besplatne usluge prevođenja, ukoliko su potrebne, i pravo na pravično i javno suđenje bez neopravdanog odugovlačenja postupka. Prema zakonu, suđenja se odvijaju bez porote. Prema zakonu, optuženi ima pravo na odbranu po službenoj dužnosti ako je optužen za teško krivično djelo. Sudovi nisu u svim slučajevima imenovali advokate odbrane po službenoj dužnosti u predmetima u kojima je maksimalna zapriječena kazna zatvora do pet godina. Odbrana je generalno imala na raspolaganju adekvatno vrijeme i prostor za pripremu odbrane svojih klijenata. Prema zakonu, optuženi imaju pravo da ispituju svjedoke optužbe, da pozivaju svjedoke odbrane i iznose dokaze u svoju odbranu, imaju pravo pristupa dokazima u posjedu vlasti koji su relevantni za njihov predmet i pravo na žalbu protiv presude.

Organi su generalno poštivali većinu ovih prava. Svi optuženi imaju ova prava.

Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izvještaja o postojanju političkih zatvorenika i pritvorenika.

Postupci i pravni lijekovi u građanskopravnim stvarima

Zakonom je fizičkim i pravnim osobama omogućeno da koriste pravna sredstva u građanskopravnim postupcima po tužbama za povrede ljudskih prava, kao i pravo na žalbu na sudsku presudu Evropskom sudu za ljudska prava. Vlada nije ispoštovala mnoge sudske presude u vezi s ljudskim pravima. Sudski sistem je opterećen velikim brojem zaostalih predmeta i nedostatkom djelotvornog mehanizma izvršenja sudskih naredbi. Neefikasnost sudstva podriva vladavinu prava kroz umanjivanje djelotvornosti građanskopravnog postupka. Vladino nepoštivanje sudskih presuda primoralo je mnoge građane da tužbu podnesu Evropskom sudu za ljudska prava.

Restitucija imovine

Četiri tradicionalne vjerske zajednice (muslimanska, pravoslavna, rimokatolička i jevrejska) podnijele su brojne zahtjeve za restituciju imovine koja je nacionalizirana u toku i nakon Drugog svjetskog rata. Obzirom da nema državnog zakona o povratu nacionalizirane imovine, mnogi zvaničnici su koristili takvu imovinu kao instrument etničke i političke manipulacije. U nekoliko slučajeva su vladini zvaničnici odbili izvršiti povrat imovine za koju je zakonski utvrđeno da pripada vjerskim institucijama. U toku godine su Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu i Vlada Kantona Sarajevo i dalje ignorirali zahtjeve Srpske pravoslavne crkve da se izvrši povrat zgrade u centru Sarajeva u cijelosti ili barem

djelomično. Vlada Kantona Sarajevo nije postigla napredak ni u izgradnji nove zgrade Ekonomskog fakulteta.

Romi raseljeni tokom sukoba od 1992. do 1995. godine imali su poteškoća sa povratom svoje imovine iz razloga diskriminacije i zato što nisu imali dokumente kojima bi dokazali vlasništvo ili nikada nisu ni uknjižili pravo vlasništva u zemljišne knjige.

f. Samovoljno ometanje prava na privatnost, porodicu, dom i korespondenciju

Zakonom su takve radnje zabranjene i nije bilo izvještaja o propustu vlasti da ispoštuju ove zabrane.

Dio 2. Poštivanje građanskih sloboda, uključujući i sljedeće:

a. Sloboda govora i štampe

Zakonom je propisana sloboda govora i štampe, ali se nivo poštivanja ovih prava od strane vlasti i dalje pogoršavao u toku godine. Došlo je do porasta broja slučajeva zastrašivanja i upućivanja prijetnji novinarima i medijima, dok su medijski natpisi odražavali etničku i političku privrženost. U toku godine je Narodna skupština RS-a izglasala zakon koji je mogao ograničiti govor na internetu koji se kritički odnosi prema zvaničnicima i drugim osobama.

Sloboda govora i izražavanja: U toku prvih devet mjeseci izvještajne godine nije bilo zakonskih ni administrativnih mjera kojima bi se ograničila sloboda govora. Iako su zakonom zabranjena djela, među njima i „govor mržnje“ i drugi oblici izražavanja koji provociraju rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, vlasti nisu primjenjivale takve zabrane.

Prema podacima Udruženja BH novinari za period 2006.-2015. nadležni organi su procesuirali svega 15 posto prijavljenih krivičnih djela počinjenih protiv novinara. Udruženje također tvrdi da vlasti nisu provele istragu u 22 posto slučajeva navodnih povreda prava novinara i da su zatvorile 23 posto takvih predmeta bez nastojanja policije da pronađe počinitelje. U odgovoru na pozive na nezavisne istrage, Parlament BiH je od Vijeća ministara tražio da podnese izvještaj o prijetnjama i pritiscima na novinare u BiH.

Nezavisni analitičari su primijetili kontinuiranu tendenciju političara i drugih lidera da neželjene kritike okarakteriziraju kao govor mržnje ili nacionalnu izdaju. Do novembra je Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) zabilježila jednu pritužbu u vezi s govorom mržnje, koju je RAK odbacio. U toku novembra je samoregulatorno Vijeće za štampu BiH zaprimilo 36 pritužbi u vezi s govorom mržnje. Vijeće je utvrdilo da je u toku prvih 11 mjeseci godine bio 21 slučaj poticanja mržnje i širenja mržnje kroz govor. Većina slučajeva se odnosila na online medije.

Sloboda štampe i medija: Zakonima je zaštita slobode štampe u većini slučajeva dodijeljena u nadležnost kantona u Federaciji i entitetskih organa vlasti u RS-u. Brojni mediji u BiH su i dalje izražavali široku raznolikost stavova, ali je izvještavanje bilo politički i etnički podijeljeno i mediji su i dalje bili pod neprimjerenim uticajem vlasti, političkih stranaka i privatnih interesnih grupa. Nekoliko nezavisnih štampanih medija se i dalje suočavalo sa finansijskim problemima koji su ugrozili njihov rad.

Vlasti u RS-u su nastavile vršiti pritisak na medije kako bi ih odvratili od određenih oblika novinarskog izražavanja, dok je kroz kontrolu od strane stranaka i vlasti nad najvećim sredstvima javnog informiranja u oba entiteta sužen opseg mišljenja. Javni RTV servisi su i dalje bili pod jakim pritiskom vlasti i političkih snaga direktno, kroz finansijsku podršku, i indirektno, zbog nepostojanja dugoročne finansijske stabilnosti javnih emitera. Ovi faktori su

ograničili njihovu nezavisnost i doveli do konsistentno subjektivnog i politički obojenog informativnog sadržaja. Obje entitetske vlade su finansijski iz svojih budžeta podržavale novinske agencije. Kao i prethodne godine, Vlada RS-a je finansirala odabrane medijske kuće, dok je Vlada Federacije nastavila dodjeljivati, ali ne i isplaćivati, sredstva Radio-Televiziji Federacije. Promatrači smatraju da su i uplata i zadržavanje sredstava bili politički motivirani.

Prema zakonu, RAK je nadležan za reguliranje svih aspekata audio-vizuelnog tržišta zemlje, uključujući i radio-difuznih medija, ali su nastojanjima političkih stranaka da oslabe nadzor i upravljanje RAK-om dodatno umanjene njegove ovlasti. Do novembra vlasti BiH nisu imenovale novog generalnog direktora RAK-a, čime su dodatno umanjile regulatorne ovlasti RAK-a.

Javni RTV servisi, Radio-Televizija Bosne i Hercegovine (BHRT), Radio Televizija Republike Srpske (RTRS) i Radio-televizija Federacije BiH (FTV) i dalje su se suočavale s finansijskom nestabilnošću zbog nedovoljne naplate RTV takse. Državni javni RTV servis, BHRT, čiji je sadržaj ocijenjen kao politički najneutralniji, suočio se sa teškim finansijskim problemima. Institucionalna nestabilnost upravljačkih struktura FTV-a i RTRS-a učinila je entitetske javne RTV servise podložnim političkom pritisku. Dok FTV i dalje odražava nekoliko slojeva političke pristrasnosti, RTRS je pod direktnom kontrolom Vlade RS-a koja entitetski javni servis koristi kao megafon političkih vlasti u RS-u. Entitetske vlade su dodatno smanjile nezavisnost svojih emitera isključivanjem RAK-a iz procesa imenovanja upravnih odbora javnih radio-televizijskih servisa. Umjesto toga, njihov izbor je da entitetski parlamenti vode proces imenovanja. Usljed konkurentnih političkih interesa, razni organi vlasti nisu uspostavili Korporaciju javnih RTV servisa koja bi nadgledala rad svih javnih RTV servisa u zemlji, kako to nalaže zakon.

Nasilje i maltretiranje: U toku godine je došlo do porasta zastrašivanja i upućivanja prijetnji novinarima. Bilo je primjera zastrašivanja i politički motiviranih sporova protiv novinara zbog negativnog izvještavanja o liderima i organima vlasti. Do novembra je Linija za pomoć novinarima zabilježila 55 slučajeva povrede prava i sloboda novinara ili vršenja pritiska od strane zvaničnika vlasti ili organa za provođenje zakona.

U martu je popularni portal *Klix.ba* objavio da je odbačena dalja istraga protiv ovog portala u vezi s njegovim objavljivanjem audio snimka koji navodno svjedoči o korupciji na visokom nivou vlasti u RS-u. Istrazi je prethodila osmosatna policijska akcija u kojoj je izvršen pretres prostorija portala *Klix.ba*. Nakon što je uredništvo *Klix.ba* odbila otkriti izvore, Općinski sud u Sarajevu je donio naredbu kojom je policiji naloženo da privremeno izuzme kompjutersku i drugu opremu za koju se smatralo da sadrži informacije vezane za skandal kupovine glasova u RS-u. Početkom jula su Udruženje BH novinari i njegov pridruženi Klub novinara Banja Luka odgovorili na ovakvo postupanje organiziranjem protesta u Sarajevu, Tuzli, Mostaru, Banjoj Luci i Brčkom. Tokom protesta su izrazili solidarnost sa portalom *Klix.ba*, kao i svoje nezadovoljstvo neprocesuiranjem povreda slobode štampe i prava novinara. Na kraju je Sud naložio da se izuzeta oprema vrati portalu *Klix.ba*, ali su se odjeci ovog incidenta čuli do kraja godine, a Općinski sud u Sarajevu je donio rješenje kojim je prvobitna naredba o pretresu proglašena nezakonitom.

U martu su pripadnici Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), kako se tvrdi, prekoračili svoje zakonske ovlasti kada su zahtijevali od urednika dnevnih novina *Dnevni Avaz* kopiju intervjua objavljenog u ovim dnevnim novinama prije nekoliko godina. Udruženje BH

novinari je tvrdilo da je ovaj incident čin zastrašivanja. Također, nakon napada na premijera Srbije Aleksandra Vučića 11. jula, SIPA je bez neophodnih sudskih naredbi zahtijevala od domaćih medija primjerke izvještavanja o ovom incidentu.

U martu je predsjednik RS-a Milorad Dodik verbalno izvrijeđao dopisnicu sarajevskog lista *Oslobođenje* iz Banja Luke. Umjesto da odgovori na „neugodno“ pitanje u toku konferencije za novinare, Dodik je napravio pogrdne komentare na fizički izgled novinarku i njenu etničku pripadnost. Biro za odnose sa javnošću pri Kabinetu predsjednika RS-a također je nastavio s praksom odbijanja akreditovanja novinara i novinarskih ekipa opoziciji naklonjene TV stanice BN TV iz Bijeljine.

U oktobru je Zamjenik glavnog revizora Ureda za reviziju institucija BiH pozvao reporterku *Glasa Srpske* i optužio je da je napisala tekst o nepotizmu radi ucjenjivanja. Udruženje BH novinari su opisali intervenciju Ureda za reviziju institucija BiH kao pokušaj zastrašivanja i zloupotrebe položaja i slučaj prijavilo policiji Kantona Sarajevo radi istrage.

Cenzura ili ograničavanje sadržaja: Neke političke stranke su pokušale izvršiti uticaj na uređivačke politike i medijski sadržaj putem zakonskih i finansijskih mjera. Zbog toga neki mediji provode autocenzuru.

U nekim slučajevima su medijski izvori izvijestili o prijetnjama zvaničnika da se više neće oglašavati ili su ograničavali pristup službenim informacijama. Preovladavajuće prakse ukazuju da je direktna povezanost između najvećih oglašivača i političkih krugova omogućila pristrasnu distribuciju vremena za oglašavanje. Javne kompanije, od kojih je većina pod kontrolom političkih stranaka, i dalje su glavni oglašivači. Medijske kuće koje se kritički odnose prema strankama na vlasti tvrde da im je bilo teško dobiti vrijeme za oglašavanje.

Sloboda izražavanja na internetu

Državne vlasti nisu ograničavale, niti prekidale pristup Internetu, niti su cenzurirale online sadržaj i nema vjerodostojnih informacija o tome da su vlasti nadzirale privatnu online komunikaciju bez odgovarajućeg zakonskog odobrenja. Iako su zakonom zabranjena djela poput „govora mržnje“ i drugih oblika izražavanja koji izazivaju rasnu, etničku ili drugu netrpeljivost, organi vlasti u toku godine nisu provodili ovu vrstu zabrane u pogledu sadržaja online medija.

U toku godine je u RS-u donesen zakon kojim se društvene mreže na internetu tretiraju kao javno mjesto i propisuju novčane kazne za objavljivanje na internetu „uvredljivog ili uznemirujućeg“ sadržaja, koji nije jasno definiran. Nakon snažnih reakcija novinara, nevladinih organizacija (NVO), političkih stranaka iz opozicije i međunarodne zajednice u BiH, Skupština je izmijenila zakon tako što je izbacila sadržaj s kritičkim osvrtom na javne institucije, s tim da su ograničenja ostala na snazi u pogledu sadržaja kojim se upućuju kritike na račun osoba, kao i političkih aktera. Nema izvještaja da su vlasti primjenjivale odredbe ovog Zakona u prvih 10 mjeseci godine. Transparency International, Udruženje BH novinari i Klub novinara Banja Luka su zajednički dostavili apelaciju Ustavnom sudu RS-a u kojoj su osporili legalitet i ustavnost Zakona.

Prema procjenama iz godišnjeg izvještaja RAK-a za 2014. godinu, 58 posto stanovništva je koristilo internet u 2014. godini.

Akadske slobode i kulturne manifestacije

Vlada nije ograničavala akademske slobode i kulturne manifestacije.

Osam javnih univerziteta u zemlji je i dalje etnički podijeljeno, kao i njihovi nastavni planovi i programi, diplome i relevantne nastavne aktivnosti. Profesori su ponekad u svojim predavanjima koristili pristrasan jezik. Odabir udžbenika i nastavnog materijala pojačavao je diskriminaciju i predrasude.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Sloboda okupljanja

Zakonom je zagwarantirana sloboda okupljanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo.

Sloboda udruživanja

Zakonom je zagwarantirana sloboda udruživanja i vlasti su generalno poštivale ovo pravo, iako su neke NVO prijavile da su imale poteškoća prilikom svoje registracije kao pravnih lica. Nekoliko nevladinih organizacija je izrazilo isfrustriranost dugim birokratskim procedurama registracije na državnom nivou.

c. Vjerske slobode

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemskih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na www.state.gov/religiousfreedomreport/.

d. Sloboda kretanja, interno raseljene osobe, zaštita izbjeglica i osobe bez državljanstva

Zakonom su omogućeni sloboda kretanja unutar zemlje, putovanje u inostranstvo, emigracija i repatrijacija i propisane su mjere u cilju izbjegavanja apatridije. Vlasti su generalno poštivale ta prava, s tim da su u praksi ipak ostala neka ograničenja. Vlasti su saradivale sa Uredom Visokog komesarijata UN-a za izbjeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama na pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim osobama, izbjeglicama, izbjeglicama koje se vraćaju, tražiteljima azila, osobama bez državljanstva i drugim osobama od interesa.

Interno raseljene osobe

U toku rata od 1992. do 1995. godine oko milion stanovnika je bilo interno raseljeno. Većina Bošnjaka i Hrvata su raseljeni iz RS-a, dok su Srbi raseljeni iz Federacije. Na početku rata je UNHCR pružao zaštitu i/ili pomoć 84.500 interno raseljenih osoba. Prema podacima UNHCR-a, oko 7.000 osoba, među njima i interno raseljene osobe, i dalje, 20 godina nakon rata, živi u kolektivnom smještaju koji je prvobitno trebao biti privremenog karaktera. Kolektivni centri se nalaze širom zemlje. Znatno broj interno raseljenih osoba i povratnika živi u uvjetima ispod standarda koji utiču na njihovu egzistenciju.

Daytonskim mirovnim sporazumom je zagwarantirano pravo na povratak osobama koje su raseljene tokom rata. Državnim ustavom i zakonima omogućeni su dobrovoljni povratak ili preseljenje interno raseljenih osoba u skladu s Vodećim principima UN-a o internom raseljensktvu.

Iako je stopa fizičkog nasilja nad povratnicima znatno opala nakon rata, izolirani napadi se i dalje dešavaju. U toku godine, naprimjer, prijavljena su dva incidenta u općinama u RS-u, jedan u Kotor Varoši, a drugi u Bijeljini.

Nije bilo zakonskih ograničenja pristupu interno raseljenih osoba humanitarnim organizacijama i pomoći, ali su procedure podnošenja zahteva za pomoć komplicirane i

interno raseljene osobe često nisu bile u stanju snositi troškove vezane za podnošenje zahtjeva za pomoć.

Zaštita izbjeglica

Pristup azilu: Zakonom je regulirano odobrenje azila, izbjegličkog statusa ili statusa supsidijarne zaštite i vlasti su uspostavile sistem pružanja zaštite izbjeglicama. Tražitelji azila čiji zahtjevi za azil nisu riješeni imaju pravo na smještaj u azilantskom centru sve dok Ministarstvo sigurnosti ne riješi njihove zahtjeve, što je obično trajalo tri mjeseca ili duže. Tražitelji azila imaju pravo žalbe protiv negativne odluke u roku od 60 dana u redovnom postupku i u roku od 8 dana u hitnom postupku. U slučajevima koji se rješavaju u hitnom postupku, zakon nalaže sudu da donese odluku u roku od 30 dana. Sistem pružanja zaštite izbjeglicama je i dalje nedovoljno transparentan. Prema UNHCR-u, podnositeljima zahtjeva za izbjeglički status nije pružana pravna pomoć, nema jasnih standarda dokazivanja niti metoda ocjenjivanja vjerodostojnosti zahtjeva, dok su smjernice za određivanje postojanja rizika od progona prekomjerno stroge.

Sigurna zemlja porijekla/tranzita: Zakonom je određena primjena koncepta „sigurne zemlje porijekla ili sigurne treće zemlje. Prema ovom zakonu, nadležni organi mogu odbiti zahtjev za azil svih podnositelja koji nisu mogli dokazati da se ne mogu vratiti u zemlju porijekla ili bilo koju zemlju tranzita osim putem prisilnog povratka.

Povrede izbjegličkih prava: Vlasti su rutinski smještale tražitelje azila u imigracioni centar bez dokumentiranja njihovih zahtjeva za azil i često su donosile naredbe o protjerivanju i zadržavanju osoba koje bi inače podnijele zahtjev za azil, bez pružanja mogućnosti takvim osobama da to urade. U jednom takvom slučaju, prema UNHCR-u, vlasti su u prvih šest mjeseci izvještajne godine držale šest tražitelja azila iz Afganistana u imigracionom centru. UNHCR je izrazio zabrinutost da stranci u imigracionom centru možda ne mogu ostvariti pristup azilantskom postupku i da vlasti mogu prije vremena vratiti neke potencijalne tražitelje azila prema sporazumima o readmisiji.

UNHCR je izvijestio da su u tri slučaja vlasti BiH i dalje beskonačno držale tražitelje azila u detenciji. Vlasti su izrazile zabrinutost za nacionalnu bezbjednost u dva slučaja; u trećem slučaju je osoba prešla državnu granicu nelegalno, bez identifikacijskih dokumenata.

Trajna rješenja: Program integracije, preseljenja i povratka je propisan zakonima. Zemlja je potpisnica regionalnog programa za stambeno zbrinjavanje koji su zaključeni uz posredovanje UNHCR-a i OSCE-a, a čiji je cilj iznalaženje trajnih rješenja za oko 74.000 izbjeglica i raseljenih osoba iz četiri zemlje regiona, uključujući i 14.000 najranjivijih izbjeglica iz BiH, povratnika i interno raseljenih osoba u BiH. Dugotrajni postupak odabira korisnika usljed problema vezanih za kapacitet i upravljanje doveo je do dodatnih kašnjenja u izgradnji stambenih jedinica za korisnike. Do septembra je prva grupa od 20 porodica primila pomoć iz stambenog programa, dok je planirano da do kraja godine još 150 porodica primi pomoć. Fragmentirana institucionalna organizacija predstavlja problem u kontinuitetu koji doprinosi administrativnim odugovlačenjima u realizaciji trajnih rješenja. Drugi problem se odnosi na politički imperativ u BiH da se izvrši proporcionalan odabir korisnika među konstitutivnim narodima za program koji je prvobitno namijenjen odabiru korisnika na osnovu kriterija dobrovoljnosti. Izmjenama i dopunama Zakona o državljanstvu BiH, koji je donesen 2013. godine, a koji je usvojen u RS-u u julu, dozvoljena je naturalizacija izbjeglica nakon što ispune uvjet da prethodno u zemlji imaju boravište u razdoblju od 5 godina. Provedba ove odredbe je odgođena do usklađivanja zakona na državnom i entitetskom nivou.

Privremena zaštita: Vlada je odobrila privremenu zaštitu osobama koje ne ispunjavaju uvjete za sticanje izbjegličkog statusa. U toku prvih šest mjeseci godine su vlasni odobrile privremenu zaštitu jednoj osobi i status privremene zaštite produžile za 10 osoba.

Osobe bez državljanstva

Prema izvještaju UNHCR-a, u zemlji postoji 101 osoba bez državljanstva, dok je 75 osoba u riziku od apatridije. Većina u grupi od 75 osoba su Romi i osobe koje nisu upisane u matičnu knjigu rođenih odnosno matičnu knjigu državljana. Prema bazi podataka Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice o upisu Roma u matične knjige, radi se o sličnom broju. Osobe bez ličnih dokumenata, zbog čega su u riziku od apatridije, suočavale su se sa birokratskim preprekama prilikom upisa u matične knjige rođenih, matične knjige državljana i matične knjige vjenčanih, kao i sa neefikasnim postupcima upisa.

Zakonom je određeno da je dijete čiji je jedan roditelj državljan BiH također državljanin BiH, bez obzira na njegovo mjesto rođenja. Dijete rođeno na teritoriji zemlje, a čiji su roditelji bez državljanstva ili nepoznatnog državljanstva, ima pravo na državljanstvo.

Nadležni organi mogu osobama bez državljanstva dodijeliti privremeni boravak iz humanitarnih razloga u trajanju od godinu dana, uz mogućnost produženja. Osobe bez državljanstva imaju pravo na zaposlenje kao stranci i pravo na osnovno obrazovanje kao državljani BiH. Zakonom je omogućena naturalizacija osoba koje imaju boravište u zemlji pet godina kao zvanično priznate osobe bez državljanstva. Nema posebnih odredbi o ubrzanom postupku naturalizacije, s tim da zakon daje osobama bez državljanstva mogućnost da steknu državljanstvo kroz isti postupak kao i drugi stranci. Iako nije bilo izvještaja o diskriminaciji osoba koje su u stanju rizika od apatridije iz tog razloga, najveći broj onih koji su u stanju rizika su pripadnici romske manjine koji su istovremeno izloženi diskriminaciji na osnovu svoje etničke pripadnosti (vidi Dio 6.).

Dio 3. Sloboda učešća u političkom procesu

Ustavom i zakonom je građanima pružena mogućnost da biraju vlast na slobodnim i pravičnim izborima koji se održavaju periodično, na osnovu općeg prava glasa. Građani su generalno koristili ovo pravo, ali su promatrači primijetili određeni broj nedostataka.

Izbori i političko učešće

Nedavni izbori: Opći izbori su održani u oktobru 2014. godine u konkurentnom okruženju u kojem su kandidati i političke stranke slobodno vodili predizbornu kampanju i predstavili svoje programe. Prema ODIHR-u, Centralna izborna komisija je efikasno provela izbore, s tim da su međunarodni promatrači dali brojne vjerodostojne opise prema kojima su političke stranke manipulirale sastavom odbora na biralištima, čime je doveden u opasnost integritet izbornog procesa. Prijavljeni su problemi i u toku brojanja glasova zbog neadekvatnog poznavanja odgovarajućih procedura od strane članova odbora na biračkim mjestima. Prema ODIHR-u, sistem kojim se regulira finansiranje predizbornih kampanja nije adekvatan da bi osigurao transparentnost, integritet i odgovornost izbornih procesa.

Političke stranke i političko učešće: Predsjednici nekoliko manjih političkih stranaka su se žalili da veće stranke uživaju stvarni monopol nad ministarstvima, javnim službama i medijima, dok je članstvo u dominantnoj stranci preduvjet za napredovanje.

Učešće žena i manjina: Patrijarhalna kultura u zemlji ograničava aktivno učešće žena u političkim pitanjima. Iako prema zakonu najmanje 40 posto kandidata političkih stranaka moraju biti žene, žene su osvojile 13 posto mandata u Domu naroda BiH (2 od 15). Žene zauzimaju dva od devet ministarskih pozicija u Vijeću ministara BiH.

Prema zakonu, Srbi, Hrvati i Bošnjaci, koji su prema Ustavu „konstitutivni narodi“ u zemlji, kao i „ostali“ koji se ne izjašnjavaju kao pripadnici ova tri naroda, moraju biti adekvatno zastupljeni na svim nivoima vlasti. Međutim, vlasti nisu poštivale ovu odredbu. Osim tri konstitutivna naroda, postoji 16 priznatih nacionalnih manjina koje su i dalje uveliko nezastupljene u vlasti. Nema predstavnika manjina u državnom parlamentu. Vlada nije donijela izmjene u skladu s presudama Suda za ljudska prava, od kojih je prva donesena 2009. godine, u kojima je Sud utvrdio da je Ustav zemlje diskriminirajući prema „ostalima“, kao što su Jevreji i Romi, s obzirom da im onemogućava da se kandidiraju za Predsjedništvo i Dom naroda. U decembru 2014. godine Sud je ustanovio da su vlasti izvršile povredu Evropske konvencije o ljudskim pravima kada su zaključile da se Azra Zornić nema pravo kandidirati za Predsjedništvo BiH i Dom naroda zato što je odbila da se izjasni kao pripadnica bilo kojeg konstitutivnog naroda

Dio 4. Korupcija i nedostatak transparentnosti vlasti

Zakonom su propisane kazne za krivična djela korupcije u vlasti, međutim, vlada ne provodi zakon djelotvorno. Zvaničnici često prolaze nekažnjeno za koruptivna djela i korupcija i dalje prevladava u velikom broju političkih institucija i privrednih subjekata.

Korupcija: Javnost na korupciju gleda kao na endemičnu pojavu u javnoj sferi. Ogromna državna, entitetska, kantonalna i općinska administracija, koja je na svim nivoima nadležna da donosi zakone i druge propise koji se odnose na rad organa, stvorila je sistem s nedovoljno transparentnosti i omogućila korupciju. Postojanje velikog broja nivoa vlasti je korumpiranim zvaničnicima pružilo ogromne mogućnosti da traže „naknade za uslugu“. Prema tvrdnjama profesora i studenata, korupcija i dalje postoji na svim nivoima sistema visokog obrazovanja. Profesori na nekoliko univerziteta su izjavili da je podmićivanje uobičajena praksa i da su bili izloženi pritisku od kolega i nadležnih da daju više ocjene studentima sa kojima imaju porodične ili političke veze.

Izjave o ukupnom imovinskom stanju: Kandidati za visoke javne funkcije, uključujući i mandate u parlamentu na državnom i entitetskom nivou, i za članove Vijeća ministara i entitetskih vlada, podliježu zakonskoj obavezi popunjavanja i predaje imovinskog kartona, ali su promatrači primijetili da u zakonima nema standarda Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj i drugih međunarodnih organizacija. Centralna izborna komisija je nadležna za nadzor nad poštivanjem zakona. Organi vlasti generalno nisu javno objavljivali imovinske kartone, najvećim dijelom zbog sukoba između zakona koji uređuju obavezu podnošenja imovinskih kartona i zakona o zaštiti ličnih podataka. Zakoni kojima je propisana obaveza podnošenja imovinskih kartona ne propisuju adekvatne istražne mehanizme i mehanizme provođenja zakona. Zbog toga, javni dužnosnici i članovi njihovih porodica često su prijavljivali tek dio svoje ukupne imovine i dugovanja.

Postoje zakonom propisane krivične sankcije za nepoštivanje obaveze podnošenja imovinskog kartona, s tim da u prvih 10 mjesecu izvještajne godine nadležni organi nisu izricali te sankcije.

Pristup javnosti informacijama: Iako prema zakonu građani imaju pristup informacijama u posjedu vlasti, mnogi organi vlasti nisu poštivali zakon. Vlasti nisu uvijek na zahtjev davale objašnjenje za odbijanje pristupa informacijama, ali generalno jesu ukoliko su se građani žalili Instituciji ombudsmena, sudovima ili tražili pravnu pomoć.

Dio 5. Stav vlade u pogledu međunarodnih istraga i istraga nevladinog sektora navoda o povredama ljudskih prava

Širok spektar grupa i nevladinih organizacija za zaštitu ljudskih prava je generalno djelovao bez ograničenja od strane vlasti i istraživao je i objavljivao rezultate istraga o povredama ljudskih prava. Zvaničnici vlasti i u Federaciji i u RS-u su ponekad nastojali da ograniče aktivnosti NVO sektora. Mnoge nevladine organizacije su se žalile da je postupak registracije NVO, koji traje do godinu dana, i dalje prekomjerno složen i predugačak.

Učešće NVO u procesima odlučivanja na nivou vlasti varirao je od slučaja do slučaja. I vladinom i nevladinom sektoru nedostaje dovoljno znanja o mehanizmima za učešće NVO u takvim procesima. Iako Vijeće ministara ima pravo vratiti bilo koji nacrt zakona koji nije prošao kroz proces konsultacija sa nevladinim organizacijama, ono nije koristilo taj mehanizam. Vijeće ministara je NVO sektor u velikoj mjeri isključio iz procesa odlučivanja o pitanjima od političkog značaja ili osjetljivosti. Ipak, NVO nastavljaju uspostavljati veći stepen saradnje sa vlastima na nižim nivoima.

Zbog neefikasnosti, postupak registracije NVO ili postupak izmjene pravilnika o organizaciji NVO traje znatno duže nego što je to propisano zakonom. Nepostojanje adekvatnog finansiranja i dalje predstavlja najteži problem za organizacije civilnog društva. Mnoge ovise ili o pomoći vlasti ili o međunarodnoj pomoći. Organizacije koje se ne smatraju prijateljom strankama na vlasti uglavnom su primale podršku od strane lokalnih vlasti. Niti jednim mehanizmom nevladine organizacije nisu izolirane iz političkih, vjerskih i etničkih pitanja koja utiču na podršku koju primaju od vlasti.

Ujedinjene nacije i druga međunarodna tijela: Vlasti RS-a su bile manje susretljive i kooperativne nego vlasti na nivou države i Federacije sa Uredom visokog predstavnika, koji je formiran Daytonskim sporazumom i ima posebne izvršne ovlasti u BiH.

U julu je Narodna skupština RS-a donijela zakon o održavanju referenduma u RS-u o nadležnostima Suda BiH i Tužiteljstva BiH. Zaključno sa septembrom, Zakon je još uvijek razmatao Ustavni sud RS-a.

Organi vlasti koji se bave ljudskim pravima: Institucija ombudsmena na državnom nivou ima ovlasti da istražuje povrede domaćih zakona o ljudskim pravima u ime građana i da vlastima daje preporuke za otklanjanje povreda. Preporuke ombudsmena nisu zakonski obavezujuće. Institucija ombudsmena je izjavila da je do novembra donijela oko 300 preporuka, a da su relevantne institucije ispoštovale 50-60 posto preporuka. Pripadnici međunarodne zajednice su primijetili da je jednoglasnost koja je potrebna među tri konstitutivna naroda u BiH u pogledu toga šta čini povredu ljudskih prava dovela u pitanje djelotvornost ombudsmena. Na čelu Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH je jedan Bošnjak, jedan Hrvat i jedan Srbin.

Državni parlament ima Zajedničku komisiju za ljudska prava. Komisija, koja broji 12 članova, učestvovala je u aktivnostima u vezi s ljudskim pravima skupa sa vladinim i nevladinim organizacijama.

Dio 6. Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Ustavom i zakonom je zabranjena diskriminacija na osnovu rase, spola, vjerske pripadnosti, političkog mišljenja, nacionalnog porijekla ili državljanstva, društvenog porijekla, invaliditeta, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, starosne dobi, jezika, HIV pozitivnog statusa ili statusa u vezi neke druge prenosive bolesti. Vlada nije djelotvorno primjenjivala ove zabrane. Vlasti i zagovornici prava iz organizacija civilnog društva su naveli nedostatak konkretnih odredbi o zaštiti osoba sa invaliditetom i pripadnika LGBTI zajednice i aktivno su tražili relevantne izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije u BiH.

Žene

Silovanje i nasilje u porodici: Maksimalna kazna zapriječena za djelo silovanja i silovanja supružnika je zatvorska kazna u trajanju od 15 godina. Osjećaj stida među žrtvama silovanja i propust policije da tretira silovanje supružnika kao teško krivično djelo spriječili su djelotvornu primjenu zakona. Stoga, slučajeve silovanja, posebno silovanja od strane supružnika, žrtve često nisu prijavljivale policiji, dok ih organi nisu prijavljivali u stvarnom broju. 2013. godine je državna Agencija za ravnopravnost spolova, u saradnji sa gender centrima u RS-u i Federaciji, objavila istraživanje o rasprostranjenosti nasilja nad ženama. Prema nalazima istraživanja među ženskim osobama dobi 15 i više godina, gotovo polovina njih je navela da je doživjela psihološko ili fizičko nasilje. Najčešći oblik nasilja je psihološko nasilje, a drugi najčešći oblik nasilja je fizičko nasilje; treći najčešći oblik je seksualno nasilje (6 posto anketiranih osoba).

Zemlja je preduzela nekoliko inicijativa za borbu protiv silovanja i nasilja u porodici, ali Agencija za ravnopravnost spolova je izvijestila da je svega 17 posto žena koje su bile žrtve nasilja u porodici zatražilo pomoć. Žene nisu u potpunosti koristile mehanizme zaštite koji su im na raspolaganju prema zakonu zato što nisu dovoljno upoznate sa mjerama zaštite ili zato što su zabrinute za posljedice otkrivanja djela nasilja.

Nasilje nad ženama, uključujući i seksualne napade i nasilje u porodici, i dalje je rasprostranjeno i nedovoljno prijavljeno. Iako oba entiteta imaju zakone prema kojima je policija obavezna počinitelja nasilja udaljiti iz porodičnog stambenog prostora, službenici rijetko ili nikad ne primjenju takve odredbe. Policija je često bila pod pogrešnim dojmom da treba voditi računa o tome gdje će počinitelj živjeti. Zbog toga su žene u opasnosti bile prisiljene da odu u sigurne kuće. NVO su izvijestile da su nadležni organi, posebno u RS-u, gdje je nasilje u porodici kvalificirano kao prekršaj, često vraćali počinitelje u porodice u roku od manje od 24 sata nakon što je počinjeno djelo nasilja. U Federaciji nadležni organi imaju diskreciono pravo da odluče da li će kvalificirati djelo nasilja u porodici kao krivično djelo ili prekršaj. Stručnjaci procjenjuju da svega 10 posto žrtava nasilja u porodici slučaj prijavi policiji.

Iako je policija prošla kroz specijaliziranu obuku kako bi se osposobila za postupanje u slučajevima nasilja u porodici, NVO su izvijestile o rasprostranjenoj nespremnosti policije u oba entiteta da razdvajaju porodice lišavanjem slobode počinitelja.

Agencije koje pružaju socijalne usluge nedovoljno su finansirane, nedovoljno kadrovski popunjene i nisu obučene za djelotvorno pružanje pomoći žrtvama. Veliki broj nevladinih organizacija koje predano pomažu žrtvama nasilja u porodici djeluje kako bi nadomjestio taj nedostatak. Osam takvih organizacija formiralo je snažnu mrežu saradnje pod nazivom Sigurna mreža. Mreža je uspostavila dvije vruće linije, po jednu u svakom entitetu, putem koje se žene mogu obratiti kada su im usluge Mreže potrebne, a da pritom ne žele kontaktirati policiju. Svake godine se preko vrućih linija primi oko 6.000 poziva. Domaće NVO vode devet sigurnih kuća za žene žrtve nasilja u porodici širom zemlje, ukupnog kapaciteta za 173 osobe. Mnoge su se proširile i na pružanje skloništa žrtvama trgovine ljudima. Predstavnici NVO sektora su ocijenili da postoji potreba za dvostruko većim kapacitetom.

Seksualno zlostavljanje: Seksualno zlostavljanje je zakonom zabranjeno, ali je predstavljalo ozbiljan problem. Nevladine organizacije su izvijestile da žrtve gotovo niti u jednom slučaju nisu uložile tužbu zato što način na koji je s njima postupano nisu smatrale nezakonitim i nisu znale da imaju pravo na zakonsku zaštitu od seksualnog zlostavljanja.

Reproduktivna prava: Parovi i osobe pojedinačno imaju pravo da donesu odluku o broju djece, razmaku između dvoje ili više djece, kao i o vremenu u kojem će dobiti djecu, da upravljaju svojim reproduktivnim zdravljem i da imaju informacije i načine da to urade bez diskriminacije, prisile i nasilja.

Diskriminacija: Žene zakonski imaju jednak pravni status i prava kao i muškarci, prema Porodičnom zakonu, Zakonu o radu, imovinsko-pravnim propisima, Zakonu o državljanstvu i Zakonu o nasljeđivanju i organi vlasti ih generalno jednako tretiraju. Zakon izričito ne nalaže jednaku plaću za jednak rad, ali zabranjuje rodnu diskriminaciju. Žene i muškarci su generalno jednako plaćeni za jednak rad u javnim preduzećima, ali ne i u svim privatnim preduzećima. Žene su nailazile na probleme vezane za neplaćanje porodiljske naknade i neopravdano otpuštanje s posla trudnica i porodilja. U mnogim oglasima za popunjavanje upražnjenih radnih mjesta su otvoreno navedeni diskriminirajući kriteriji za žene, kao što su starosna dob i fizički izgled. Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u agencijama za provedbu zakona, iako je zabilježen kontinuirani napredak. (vidi Dio 7.d).

Djeca

Upis djece u matičnu knjigu rođenih: Prema zakonu, dijete čiji je barem jedan roditelj državljanin BiH također je državljanin BiH, bez obzira na mjesto rođenja. Ako je dijete rođeno na teritoriji BiH, a državljanstvo njegovih roditelja nije poznato ili su bez državljanstva, ono ima pravo na državljanstvo BiH. Roditelji generalno vrše upis djece u matičnu knjigu rođenih odmah po rođenju djeteta, s tim da ima izuzetaka, posebno u romskoj zajednici.

NVO Vaša prava je procijenila da u zemlji postoji nešto manje od 400 djece koja nisu upisana u matične knjige rođenih. UNHCR je putem usluga pravne pomoći jedne lokalne NVO vršio upis djece, uglavnom Roma, u matičnu knjigu rođenih, čiji ih roditelji prethodno nisu upisali. Djeca koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih su iskusila znatne prepreke u smislu ostvarenja socijalnih prava, prava na obrazovanje i zdravstvene zaštite.

Obrazovanje: Osnovno i srednje obrazovanje je besplatno, a obavezno samo od šeste do petnaeste godine.

Zlostavljanje djece: Postoji problem nasilja u porodici usmjerenog protiv djece. Policija je provela istragu i podnijela krivične prijave u pojedinačnim slučajevima zlostavljanja djece. Državna Agencija za jednakost spolova je procijenila da se nasilje u porodici vrši u jednoj od pet porodice. Općinski centri za socijalni rad su nadležni da štite prava djece, ali nemaju resurse i nisu u mogućnosti obezbijediti smještaj za djecu koja su pobjegla od zlostavljanja u porodici ili za djecu koja se trebaju izmjestiti iz porodica koje ih zlostavljaju.

Brakovi sklopljeni s maloljetnom osobom i prisilni brakovi: Prema zakonu, donja granica starosti u kojoj je dozvoljeno sklapanje braka je 18 godina prema vlastitoj odluci, odnosno 16 godina uz pristanak roditelja. U nekim romskim zajednicama djevojčice ulaze u brak u dobi od 12 do 14 godina. Aktivisti i aktivistkinje dječijih prava i borbe protiv trgovine ljudima su primijetili da tužiocima nisu spremni pokretati krivične istrage i goniti slučajeve ugovorenih brakova sa maloljetnim Romkinjama zato što su takvi brakovi „njihov stil života”. Vlasti nemaju program čiji bi konkretan cilj bio smanjenje pojave sklapanja braka sa maloljetnom osobom.

Seksualna eksploatacija djece: Prema državnom zakonu, za seksualnu eksploataciju djece zapriječena je kazna zatvora do 10 godina. Optuženima se može izreći kazna zatvora od ukupno 20 godina pod određenim otežavajućim okolnostima. Na entitetskom nivou se izriču kazne zatvora od 3 do 15 godina. U RS-u su izglasane odredbe sa kvalifikacijom djela kao trgovine ljudima, ali Federalni parlament još uvijek nije izglasao takve odredbe, te se u Federaciji i dalje primjenju odredbe o „navođenju na prostituciju“ u predmetima trgovine ljudima. Zbog toga policija u Federaciji maloljetne osobe dobi od 14 ili više godina tretira kao „maloljetne prostitutke“, a ne kao žrtve silovanja ili trgovine ljudima. Nevladine organizacije koje se bave pravima žena i djece su se žalile da je zakonom policiji omogućeno da podvrgava maloljetnike životne dobi od 14 do 17 godina ispitivanju i krivičnom gonjenju, iako u toku prvih osam mjeseci izvještajne godine nije zabilježen niti jedan takav slučaj krivičnog gonjenja. Prema krivičnim zakonima entiteta, zloupotreba djece ili maloljetnih osoba za pornografiju predstavlja krivično djelo kažnjivo kaznom zatvora od jedne do pet godina. Nadležni organi su generalno provodili ove zakone. Zakonom je zabranjen seksualni odnos s djetetom i prema zakonu, osoba mlađa od 18 godina se smatra djetetom odnosno maloljetnikom.

Djevojčice su bile žrtve komercijalne seksualne eksploatacije i prema izvještajima, Romkinje dobi od svega 12 godina su bile prisiljavane na sklapanje braka i služenje u domaćinstvu. Djeca su također korištena za proizvodnju pornografije.

Međunarodne otmice djeteta: Zemlja je potpisnica Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece iz 1980. godine. Za informacije o zemlji vidi izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o poštivanju Konvencije na travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html i informacije o zemlji na travel.state.gov/content/childabduction/en/country/bosnia-and-herzegovina.html.

Antisemitizam

Nije bilo izvještaja o antisemitskom nasilju protiv pripadnika Jevrejske zajednice koja, prema procjenama vlasti, broji manje od 1.000 pripadnika.

Trgovina ljudima

Vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovni ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na: www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Osobe sa invaliditetom

Zakonima na entitetskom i državnom nivou zabranjena je diskriminacija osoba sa fizičkim, čulnim, intelektualnim i mentalnim invaliditetom prilikom zapošljavanja, u domenu obrazovanja, kod ostvarenja prava na zdravstvenu zaštitu, prilikom putovanja zrakom i drugim vidovima transporta i u pogledu korištenja ostalih javnih usluga. Međutim, nastavljena je diskriminacija po svim ovim osnovama (također vidi Dio 7.d).

Zakoni u oba entiteta zahtijevaju povećanu fizičku pristupačnost objektima za osobe s invaliditetom, ali nadležne institucije rijetko primjenjuju takve zakonske odredbe. Nevladine organizacije koje se bave zaštitom ljudskih prava žalile su se da se novi javni objekti i dalje grade na način koji ne omogućava pristup osobama sa invaliditetom.

Zakonom je djeci s poteškoćama u razvoju omogućeno da pohađaju redovnu nastavu kada je to moguće, ali škole su često isticale da nisu u stanju prihvatiti takvu djecu. Djeca s poteškoćama u razvoju pohađaju nastavu prema redovnim nastavnim planovima i programima u redovnim školama ili idu u specijalne škole. Roditelji djece s poteškoćama u razvoju, posebno one djece s većim procentom invaliditeta, nailaze na velike prepreke i organi vlasti su ih generalno prepustili da sami iznađu odgovarajuće obrazovanje za svoju djecu, iako se u školama te kroz nevladine organizacije nudi sve veći broj programa za djecu s poteškoćama u razvoju.

Nevladine organizacije su se također žalile da vlasti ne provode efikasno zakone i programe da bi pomogle osobama sa invaliditetom (također vidi Dio 7.d.).

Nacionalne/rasne/etničke manjine

Manjine su se suočile s problemom diskriminacije u oblasti zapošljavanja i obrazovanja i u javnom i privatnom sektoru. Iako je diskriminacija zakonom zabranjena, aktivisti ljudskih prava su se često žalili na neadekvatnu primjenu zakona.

Maltretiranje i diskriminacija manjina i dalje su se dešavali širom zemlje. Primjeri obuhvataju oskvrnuće grobalja, ispisivanje grafita, podmetanje požara, nanošenje štete bogomoljama i drugim vjerskim objektima, verbalno maltretiranje, otkaz s posla, prijete i fizičke napade. Incidenti su često bili povezani s imovinsko-pravnim sporovima.

Nasilje i djela zastrašivanja etničkih manjina često su bili usmjereni na vjerske simbole i objekte određene manjine. Za više informacija vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o vjerskim slobodama u svijetu (*International Religious Freedom Report*) na www.state.gov/religiousfreedomreport.

U RS-u su roditelji više od 500 djece bošnjačke nacionalnosti u povratničkim zajednicama širom entiteta RS bojkotirali nastavu u javnim školama i svoju djecu poslali da pohađaju alternativnu nastavu u organizaciji Islamske zajednice, koju finansira Federalno ministarstvo obrazovanja. Roditelji su preduzeli takve mjere zbog spora sa Ministarstvom prosvjete RS-a koje je odbilo odobriti grupu nacionalnih predmeta i insistiralo da je zvaničan naziv jezika na kojem se djeca podučavaju u javnim školama „jezik bošnjačkog naroda“, a ne „bosanski jezik“, kako stoji u Ustavu BiH. Roditelji su optužili organe vlasti u RS-u za onemogućavanje korištenja njihovog ustavnog prava da uče na svom jeziku, što je jedna od međunarodnih obaveza zemlje, dok su organi vlasti RS-a i dalje insistirali da poštuju Ustav RS-a. Bez kompromisa na vidiku, nekoliko stotina učenika iz tih zajednica je treću godinu odvojeno od

ostalnih učenika. U školskoj 2015.-2016. godini je broj učenika koji pohađaju alternativnu nastavu povećan na 76, nakon što su se zajednice u blizini Zvornika priključile bojkotu.

Aktivisti ljudskih prava su naveli da mnogi udžbenici jačaju stereotipe o etničkim zajednicama u zemlji, dok drugi nisu iskoristili priliku da razbiju stereotipe nespominjanjem određenih etničkih zajednica, posebno Jevreja i Roma. Državni i entitetski zvaničnici generalno nisu djelovali u pravcu sprečavanja takve diskriminacije. Human Rights Watch je tvrdio da se nacionalnim kvotama u raspodjeli radnih mjesta u Federaciji i RS-u nesrazmjerno isključuju Romi i druge manjine. Kvote su bazirane na rezultatima popisa stanovništva 1991. godine, s manjkom u prebrojavanju tih manjina.

Iako zvaničnici u BiH nisu objavili rezultate popisa stanovništva 2013. godine, promatrači su procijenili da ima između 60,000 i 80,000 Roma. Romi su diskriminirani prilikom ostvarenja prava na stambeno zbrinjavanje, prava na zdravstvenu zaštitu, obrazovanje i zapošljavanje. Nekoliko vođa Roma je izvijestilo o diskriminaciji prilikom ostvarenja socijalnih prava i zapošljavanja, što je dovelo do povećane emigracije Roma i njihovog traženja azila u drugim zemljama. Nije bilo zvaničnih statističkih podataka na internetu kojim bi se dokumentirao ovakav trend.

Romi su i dalje bili više diskriminirani nego bilo koji drugi segment stanovništva. Gotovo 95 posto Roma je i dalje nezaposleno. Znatno postotak Roma nema krov nad glavom ili u kući nema vodu i električnu energiju. Mnoge stambene jedinice su prenatrpane i stanari nemaju dokaz o vlasništvu. Oko tri četvrtine Roma živi u otvoreno segregiranim kvartovima. Romi imaju znatno manju mogućnost ostvarenja zdravstvene zaštite nego drugi narodi i smrtnost novorođenčadi među Romima je četiri puta veća nego u ostatku populacije. Vlasti često diskriminiraju Rome, što dovodi do njihove društvene isključenosti.

Mnoge NVO koje se bave zaštitom ljudskih prava su kritikovale organe za provođenje zakona za veliku indiferentnost prema romskim žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima.

U septembru je u BiH obilježen završetak Dekade inkluzije Roma, inicijative koja je obuhvatila 12 evropskih zemalja, kojom se nastojalo zaustaviti diskriminaciju Roma i zatvoriti jaz između Roma i ostatka društva. Vlasti BiH su izvijestile da je inicijativa rezultirala dodjelom iznosa od preko 12 miliona eura (13,2 miliona USD) za svrhe stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja, obrazovanja i zdravstvene zaštite romske populacije u toku Dekade. Vlasti su sagradile ili popravile preko 700 stambenih jedinica i unaprijedile komunalnu infrastrukturu za preko 1.000 romskih porodica. Oko 475 Roma je bilo privremeno zaposleno, od kojih su neki uspjeli zadržati radno mjesto i nakon projektnog ciklusa. Stanje je u najvećoj mjeri unaprijeđeno u pogledu broja romske djece koja pohađaju osnovno obrazovanje. Oko 40 posto romske djece pohađa osnovnu školu i 80 učenika pohađa srednju školu. Romski aktivisti su pohvalili inicijativu za poticanje uspješnih odnosa između vođa romskih zajednica i vlasti. Drugi lideri nevladinih organizacija su, međutim, tvrdili da je efekat inicijative pretjerano istican, dodavši da većina romskih zajednica širom BiH nije bila ni upoznata sa inicijativom.

Djela nasilja, diskriminacija, i druge povrede ljudskih prava na osnovu spolne orijentacije i rodnog identiteta

Iako je zakonom na državnom nivou zabranjena diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije, vlasti to u praksi ne provode u potpunosti. Osim toga, nepostojanje eksplicitne zaštite u entitetskim zakonima ostavlja prostor za diskriminaciju na osnovu pretpostavki

organa za provođenje zakona na nivoima ispod državnog da državne vlasti to sprečavaju. Također je bila česta i društvena diskriminacija LGBTI osoba.

LGBTI osobe su često bile izlagane maltretiranju i diskriminaciji, kao i otpuštanju s posla (vidi Dio 7.d). U nekim slučajevima je u otkaznom pismu izričito navedeno da je seksualna orijentacija razlog prekida radnog odnosa, zbog čega je osobama čiji je radni odnos prekinut na ovaj način izuzetno teško naći novo zaposlenje. S obzirom na takve rizike, LGBTI osobe su policiji rijetko prijavljivale diskriminaciju. U svom izvještaju za 2014. godinu o pravima i slobodama LGBTI osoba, Sarajevski otvoreni centar je naveo da većina institucija na državnom nivou pretpostavlja da je zabrana diskriminacije prema državnom zakonu dovoljna zaštita LGBTI osoba. Na entitetskom nivou su regulirane mnoge svakodnevne aktivnosti, ali entitetski zakoni LGBTI osobama izričito ne pružaju zaštitu.

U januaru, godinu dana nakon napada u kojem je povrijeđeno nekoliko organizatora i učesnika Festivala LGBTI filma Merlinka u centru Sarajeva, Tužilaštvo Kantona Sarajevo je pokrenulo krivični postupak protiv osoba za koje se smatra da su odgovorne za napade.

U julu 2014. godine je Kantonalni sud u Sarajevu donio prvu presudu u BiH u predmetu po optužnici za krivična djela usmjerena protiv LGBTI zajednice i osudio dva muškarca za korištenje web stranice za upoznavanje partnera za ostvarivanje kontakata i pljačkanje LGBTI osoba. Sud je jednog od dvaju optuženika osudio na pet i po godina zatvora, a drugog na četiri godine i dva mjeseca. U 2014. godini je Sarajevski otvoreni centar dokumentirao 42 slučaja govora mržnje i 20 krivična djela i incidenata motiviranih predrasudama na osnovu seksualne orijentacije i/ili rodnog identiteta.

17. maja je Zajednička komisija za ljudska prava Parlamentarne skupštine BiH održala svoju prvu sjednicu posvećenu pravima LGBTI osoba. Komisija je zadužila ombudsmene da pripreme prvi službeni izvještaj zemlje o statusu LGBTI zajednice.

Društvena stigma u vezi sa HIV-om i AIDS-om

Incidencija HIV-a i AIDS-a u općoj populaciji je bila ispod 0,1 posto. Značajna društvena stigma i diskriminacija prilikom zapošljavanja osoba sa HIV-om/AIDS-om i dalje je postojala u javnosti, kao i među zdravstvenim radnicima zbog u javnosti niskog nivoa razumijevanja prirode infekcije. U jednom slučaju je osoba zaposlena u NVO uključena u javno zagovaranje u Sarajevu izjavila da joj je odbijen tretman u javnoj stomatološkoj ordinaciji zato što je HIV pozitivna. Nakon što je pacijent insistirao, dežurni doktor je pristao da pacijenta primi nakon radnog vremena, dok je ostalo osoblje i dalje odbijalo pružiti uslugu.

Ostalo društveno nasilje ili diskriminacija

Društvena diskriminacija i povremena djela nasilja usmjerena protiv etničkih manjina su ponekad imala oblik napada na lokalitete koji imaju simboličan značaj za te manjine, uključujući i vjerske objekte. Prema Međureligijskom vijeću, NVO koja posreduje među četiri „tradicionalne“ vjerske zajednice (muslimani, pravoslavci, katolici i Jevreji), broj napada na vjerske simbole, vjerske službenike i imovinu je u toku prvih 11 mjeseci izvještajne godine smanjen za gotovo 50 posto u poređenju s podacima za prethodnu godinu.

Ohrabrivanje djela diskriminacije

U medijima i u javnom diskursu je bilo rasprostranjenih komentara kojima su pripadnici drugih etničkih zajednica prikazivani u negativnom svjetlu, posebno u vezi sa ratom 1992-

1995. U toku godine su Predsjednik RS-a i viši zvaničnici njegove političke partije, kao i drugi zvaničnici i lideri u RS-u, stalno poricali da su srpske snage počinile genocid u Srebrenici 1995. godine, bez obzira na presude većeg broja domaćih i međunarodnih sudova.

Dio 7. Prava radnika

a. Sloboda udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje

20. augusta je u Federaciji na snagu stupio novi Zakon o radu. Njime su stavljeni van snage dotadašnji kolektivni ugovori o radu zaključeni između Vlade i radnika, kojima su regulirana pitanja, kao naprimjer, najniže plaće i razne nadoknade, a sindikatima u Federaciji je ostavljen rok od 120 dana za pregovaranje o novim ugovorima.

I novim zakonom u Federaciji i Zakonom o radu u RS-u se radnicima u oba entiteta daje pravo da formiraju i da se priključe nezavisnim sindikatima, pravo na kolektivno pregovaranje i pravo na legalan štrajk. Poslodavci u privatnom sektoru nisu uvijek poštivali ova prava. Zakonom je zabranjena protusindikalna diskriminacija, ali ne uređuje na adekvatan način primjenu zaštite. Inspekcije rada i sudovi se nisu djelotvorno bavili pritužbama uloženim protiv poslodavaca na protusindikalnu diskriminaciju. Prema zakonu, radnici koji su otpušteni s posla, kada postoje dokazi o diskriminaciji na osnovu sindikalnog aktivizma ili po drugoj osnovi, moraju biti vraćeni na posao. Entitetskim zakonima u Federaciji i u RS-u je zabranjeno otpuštanje sindikalnih vođa s posla bez prethodne suglasnosti entitetskih ministarstava rada.

U oba entiteta i u Brčko Distriktu zakonom je dato pravo na štrajk. U Federaciji su zakonom određeni preveliki zahtjevi za radnike koji žele stupiti u štrajk. Sindikati ne mogu zvanično najaviti štrajk bez prethodnog dogovora sa poslodavcem o tome koji će „neophodni“ radnici ostati na radnom mjestu. Ukoliko dogovor nije postignut, nadležni organi štrajk mogu proglasiti nelegalnim. Ovom odredbom je efektivno omogućeno poslodavcima da spriječe legitimne štrajkove. Zakonima o registraciji sindikata je dato ovlaštenje ministru pravde da prihvati ili odbije registraciju sindikata iz nejasnih razloga. Prema neformalnim procjenama, oko 40 posto radne snage nije prijavljeno i radi u neformalnom sektoru. Oko 20 posto radne snage u neformalnoj privredi je radilo bez zakonske zaštite.

Vlasti nisu djelotvorno provodile sve pozitivne zakone. Vlasti nisu određivale sankcije poslodavcima koji su spriječili radnike da se sindikalno organiziraju. Inspeksijski nadzor vezan za radnička prava je bio ograničen. Povrede radničkih prava su i dalje nizak prioritet za inspektore pri ministarstvima; javni dužnosnici su fokusirani na povećanje javnih prihoda poduzimanjem energičnih mjera protiv neprijavljenih radnika i poslodavaca koji ne plaćaju poreze. Neki sindikati su izvijestili da su poslodavci prijetili radnicima otkazom ako se priključe sindikatu i u nekoliko slučajeva su otpustili sindikalne vođe zbog njihovih sindikalnih aktivnosti. Novčana kazna u Federaciji je iznosila 1.000-3.000 konvertibilnih maraka (636-1.910 USD) i 5.000-10.000 (3,200-6.360 USD) za ponovljene povrede, dok je u RS-u kazna iznosila 1.000-10.000 konvertibilnih maraka (636-6.360 USD). Dužina sudskih postupaka je trpjela zbog dugih odgađanja i ulaganja žalbi.

Vlasti i poslodavci u nekim slučajevima nisu poštivali slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje. Iako su vlasti i udruženja poslodavaca i radnika u oba entiteta pregovarali o općim kolektivnim ugovorima kojima se uspostavljaju uvjeti rada, više privatnih poslodavaca odbilo je priznati ugovore. Federalni organi nadležni za oblast rada u Federaciji su izvijestili da poslodavci i radnici često nisu detaljno razmatrali da li su takvi

ugovori finansijski održivi. Predstavници sindikata su tvrdili da je protusindikalna diskriminacija široko rasprostranjena u svim dijelovima zemlje.

b. Zabrana prisilnog ili obaveznog rada

Zakonom su zabranjeni svi oblici prisilnog i obaveznog rada. Zakonima u Federaciji nisu kriminalizirana djela trgovine, dok odgovarajuće zakonodavstvo postoji na državnom nivou, u RS-u i u Brčko Distriktu. Vlasti nisu djelotvorno provele te zakone i bilo je slučajeva prisilnog rada. Zatvorske kazne se kreću od tri do deset godina i generalno su bile dovoljne da bi odvratile od povreda zakona ubuduće, ali resursi, inspekcije i pravna sredstva nisu bili adekvatni.

U junu je državno tužilaštvo podiglo optužnicu u predmetu trgovina ljudima protiv 13 državljana BiH za vrbovanje 672 žrtve za prisilni rad u Azerbejdžanu. Prema izvještajima, fizičke osobe i organizirane kriminalne grupe su trgovale muškarcima, ženama i djecom radi prosjačenja i prisilnog rada (vidi Dio 7.c.).

Također vidi Izvještaj Ministarstva inozemnih poslova SAD-a o trgovini ljudima (*Trafficking in Persons Report*) na www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

c. Zabrana rada djece i minimalna starosna dob kao uvjet za uspostavljanje radnopravnog odnosa

Minimalna dob djece potrebna za zasnivanje radnog odnosa u oba entiteta je 15 godina; maloljetne osobe dobi od 15 do 18 godina moraju dostaviti valjano zdravstveno uvjerenje da bi stupile u radni odnos. U RS-u i Brčko Distriktu na snazi su zakoni prema kojima se poslodavci kažnjavaju za sklapanje radnog odnosa sa osobama mlađim od 15 godina. Zakonima o radu u Federaciji, RS-u i Brčko Distriktu zabranjeno je maloljetnicima dobi od 15 do 18 godina da rade noću i da obavljaju opasne djelatnosti, iako u Zakonu o radu Federacije nije definiran opasan rad. Entitetske vlasti su nadležne za provođenje zakona kojima se regulira rad djece i oba entiteta i Brčko Distrikt su ih u praksi provodili. Dječaci i djevojčice su prisiljavani na prosjačenje i služenje u domaćinstvu u prisilnim brakovima. Ponekad je prisilno prosjačenje bilo povezano s drugim oblicima trgovine ljudima. U slučaju romske djece, članovi porodica ili organizirane kriminalne grupe su bile odgovorne i za prisiljavanje djevojčica i dječaka na prosjačenje i služenje u domaćinstvu u prisilnim brakovima. Nekoliko najtežih oblika dječijeg rada u zemlji se odnosi na korištenje djece za nezakonite aktivnosti, komercijalnu seksualnu eksploataciju djece i korištenje djece za proizvodnju pornografije (vidi Dio 6. Djeca).

U toku godine vlasti nisu primile izvještaje o radnom angažmanu djece, niti su provodile istragu na vlastitu inicijativu. Ni u jednom entitetu ne postoje inspektori zaduženi samo za inspeksijski nadzor nad radom djece; nadležni organi su u sklopu redovnih inspekcija rada istraživali povrede zakona kojima se regulira rad djece. Obje entitetske inspekcije rada su izvijestile da nisu pronašle povrede zakona kojima se regulira rad djece, iako nisu vršile inspeksijski nadzor na porodičnim gazdinstvima na kojima su djeca radno angažirana. Vlasti nisu prikupljale podatke o radu djece. Opća percepcija među zvaničnicima je da se eksploatacija rada djece rijetko dešava. Zakonom u RS-u propisane su kazne za radno angažiranje djece mlađe od 16 godina, ali bez preciziranja visine kazne. Kazne su obično bile dovoljne da spriječe nove povrede zakona.

U toku godine su nevladine organizacije koje vode dnevne centre u Banja Luci, Sarajevu, Tuzli i Zenici, u saradnji s državnim koordinatorom za borbu protiv trgovine ljudima, pružile usluge 725 djece u stanju rizika, od kojih su mnoga bila prisiljena na ulično prosjačenje.

Također vidi i Nalaze američkog Ministarstva rada o najtežim oblicima rada djece (*Findings on the Worst Forms of Child Labor*) na www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

d. Diskriminacija u odnosu na zaposlenje i zanimanje

Zakonima o radu i drugim propisima koji se odnose na zaposlenje ili zanimanje zabranjena je diskriminacija na osnovu rase, spola, roda, invaliditeta, jezika, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa ili statusa u vezi s nekom drugom prenosivom bolešću ili društvenog statusa. Vlasti su generalno djelotvorno provodile te zakone i propise.

Diskriminacija pri zapošljavanju i u vezi sa zanimanjem je vršena na osnovu rase, roda, invaliditeta, jezika, etničke pripadnosti, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, HIV pozitivnog statusa i društvenog statusa (vidi Dio 6.).

e. Prihvatljivi uvjeti rada

Minimalna mjesečna plaća u Federaciji iznosila je 350 konvertibilnih maraka (224 USD). U RS-u minimalna mjesečna plaća je iznosila 370 konvertibilnih maraka (237 USD), osim u tekstilnoj i industriji izrade obuće, u kojima je iznosila 320 konvertibilnih maraka (205 USD). Za Brčko Distrikt se ne izračunava minimalna plaća i ne postoji zaseban penzioni fond, te poslodavci koriste minimalni iznos plaće onog entiteta u čiji se penzioni fond, prema odabiru radnika, uplaćuju doprinosi.

Zakonom određena radna sedmica u oba entiteta i u Brčko Distriktu iznosi 40 sati, iako sezonski radnici ponekad rade i do 60 sati sedmično. Prekovremeni rad je zakonom ograničen na 10 sati sedmično u oba entiteta. U RS-u radnik može izuzetno i dobrovoljno raditi još 10 sati. U Federaciji nema odredbi kojima bi se regulirao iznos naknade za prekovremeni rad, dok se u Republici Srpskoj prekovremeni rad plaća u iznosu od 30 posto od plaće. Prema zakonima u oba entiteta, minimalan odmor u toku radnog dana traje 30 minuta.

Poslodavci u oba entiteta i u Brčko Distriktu moraju radnicima dozvoliti minimalno devet dana plaćenog odsustva u toku godine. Radnici sami biraju praznike koje poštuju, ovisno o nacionalnoj ili vjerskoj pripadnosti. Entitetskim zakonima o radu je zabranjen prekomjeran obavezan prekovremeni rad. Prema zakonu u RS-u, poslodavci su odgovorni za unapređenje uvjeta rada. Entitetskim zakonima o radu su također propisani i obavezni standardi zdravlja i sigurnosti na radu, posebno za one industrijske sektore u kojima postoje opasni radni uvjeti. Prava radnika se odnose na sve zvanične (to jeste, prijavljene) radnike, uključujući i radnike migrante i povremene radnike.

Entiteti i Brčko Distrikt su preduzimali vrlo malo aktivnosti na provođenju propisa o radnom vremenu, dnevnom i sedmičnom odmoru ili godišnjem odmoru.

Tržišni inspektorat Federacije BiH, Inspektorat Republike Srpske i Inspektorat Brčko Distrikta su nadležni za nadzor nad provođenjem odredbi vezanih za radne uvjete. U Federaciji postoji 79 tržišnih inspektora, 41 u RS-u i 11 u Brčko Distriktu. Nadležni organi u oba entiteta i u Brčko Distriktu nisu adekvatno provodili propise o radnim uvjetima. Iako su inspekcije rada učinile napore da primoraju poslodavce da prijave radnike, one su uglavnom ograničile većinu inspekcijских nadzora na uvjete u kojima rade prijavljeni radnici. Kazne za

povrede zakona se kreću od 1.000 – 7.000 konvertibilnih maraka (636-4.480 USD) u Federaciji i 1.000-10.000 konvertibilnih maraka (636-6.360 USD) u RS-u. Kazne su generalno bile dovoljne da odvrate od počinjenja novih povreda.

Vlasti u oba entiteta su tek u ograničenoj mjeri nastojale poboljšati radne uvjete u rudnicima uglja u vlasništvu vlade, ali takva nastojanja nisu bila dovoljna za sigurnost i bezbjednost radnika. Radnici u određenim industrijskim granama često rade pod opasnim uvjetima, posebno oni u metaloprerađivačkim pogonima, čeličanama i rudnicima uglja. U nesreći izazvanoj urušavanjem rudnika uglja Zenica u septembru 2014. godine 5 rudara je poginulo, a 29 je povrijeđeno. Nema zvanične socijalne zaštite za radnike u neformalnom sektoru.

Radnici se nisu mogli izvući iz situacija koje su dovodile u opasnost njihovo zdravlje ili sigurnost, a da ne ugroze svoj radnopravni status. Vlasti zaposlenima nisu pružile nikakvu zaštitu u takvoj situaciji.